

Κ. Α. ΜΑΝΑΦΗ
Μον. Καθηγητοῦ
τῆς ἐκτάκτου αὐτοτελοῦς ἑδρας
Βυζαντινῆς Φιλολογίας

Ο ΠΑΡΑΦΡΑΣΤΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ ΣΟΦΟΝΙΑΣ

(δεύτερον ἡμισυ γ' - ἀρχαί ιδ' αἰ.)

Παραλήπτης τῆς ἐπιστολῆς ριγ' τοῦ Κωνσταντίνου
Ἀκροπολίτου

Ἐν τῷ Ἀμβροσιανῷ κώδικι H 81 Sup. (gr. 442)¹, περιέχοντι ἐν φφ. 270^r-333^r ἐπιστολάριον τοῦ Κωνσταντίνου Ἀκροπολίτου², κεῖται ἐν φφ. 314^r-316^r καὶ ἡ κατωτέρω τὸ πρῶτον ἐκδιδομένη ἐπιστολὴ φέρουσα τὸν ἀριθμὸν ριγ'. Δυστυχῶς τὸ κείμενον, ὡς ἄλλωστε καὶ αἱ πλεῖσται τῶν ἐπιστολῶν τοῦ κώδικος, εἶναι ἀνεπίγραφον καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἀναφέρεται ὁ παραλήπτης τῆς ἐπιστολῆς. Δυνάμεθα ὁμως, ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς ἐν τῷ ἐπιστολαρίῳ, τὸ ὅποιον εἶναι διατεταγμένον χρονολογικῶς, νὰ θεωρήσωμεν ὅτι αὕτη πρέπει νὰ ἔχη πεμφθῇ κατὰ τὸ ἔτος 1310³.

(1) Περί τῶν ἔργων τοῦ Κωνσταντίνου Ἀκροπολίτου τῶν περιεχομένων ἐν τῷ κώδικι τοῦτῃ δρᾷ Hipp. Delehay, *Constantini Acropolitae, hagiographi byzantini, epistolarum manipulus*, *Analecta Bollandiana* 51 (1933) 263-284.

(2) Τὰ κατὰ Κωνσταντίνον Ἀκροπολίτην, μέγαν λογοθέτην ἀπὸ τοῦ 1294, συνοπτικῶς καὶ μετὰ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας παρὰ D. M. Nicol, *Constantine Akropolites. A Prosopographical Note*, *DOP* 19 (1965) 249-256· πθ. καὶ Κ. Α. Μανᾶφη, *Κωνσταντίνου Ἀκροπολίτου, Λόγος εἰς τὴν Ἀνακαίνισιν τοῦ Ναοῦ τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἀναστάσεως Διαθητικῆς, ΕΕΒΕ ΛΖ'* (1969-1970) 459-465, R. Guillard, *Les Logothètes, RÉB XXIX* (1971) 108-110 καὶ D. I. Polemis, *The Speech of Constantine Akropolites on St. John Merciful the Young*, *Analecta Bollandiana* 91 (1973) 34-36.

(3) Σταύρου Ἰω. Κουρούση, *Ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Ἰωάννης ΙΓ'* ὁ Γλυ-

Ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστολῆς ἀρυόμεθα τὰς ἀκολουθοῦσας περὶ τοῦ παραλήπτου μαρτυρίας, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὴν γνώμην μου, δύνανται νὰ ὀδηγήσουν εἰς τὸν προσδιορισμὸν αὐτοῦ.

Ὁ παραλήπτης δὲν ἄγει νεαρὰν ἡλικίαν, διότι πρὸ πολλοῦ ἔχει ἀρχίσει τὴν μελέτην τοῦ 'Αριστοτέλους, εἰς τὴν ὁποίαν σχεδὸν ἀνηλώθη (στ. 2-3), καὶ διότι χαρακτηρίζεται ἤδη ὡς ὁ πολὺς τὴν σοφίαν τὴν τε ἡμετέραν καὶ τὴν ποτὲ ἡμετέραν (στ. 30-31) καὶ ὁ τῶν ἡμετέρων πρόβολος τοῖς ἐναντίοις προσρueis.... (στ. 31-32). Ἀποκαλεῖται δὲ ὑπὸ τοῦ ἐπιστέλλοντος περιώνυμος ἀνὴρ καὶ σοφώτατος (στ. 38, 41).

Ὅτι ἐμελέτα τοὺς λόγους τοῦ 'Αριστοτέλους συνάγεται ἐκ παροιμιῶδους ῥήσεως, ἣν ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς ἐπικαλεῖται ὁ Ἀκροπολίτης καὶ τῆς ὁποίας ὀνομάζει πατέρα τὸν σοφόν, δν ἐμελέτα ὁ παραλήπτης τῆς ἐπιστολῆς: φίλος μὲν, φησίν, ὁ ἀνὴρ, φιλέτα δὲ ἡ ἀλήθεια⁴ ὅστις δὲ φησιν οἶσθα πάντως, οὐκ ἀγνοεῖς περὶ πλείστου τοὺς ἐκείνου λόγους ἀρχῆθεν ποιούμενος καὶ τούτοις εἰ καὶ τις ἄλλος προστετηκῶς (στ. 1-3).

Ὁ παραλήπτης εὐρίσκεται μακρὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πιθανώτατα εἰς ἀλλοδαπὴν χώραν, καὶ συναναστρέφεται μετ' ἄλλοτριόφρωνων τὸ δόγμα ἀνθρώπων. Αἱ σχέσεις του ὁμως πρὸς αὐτοὺς ἐφθασαν μέχρι καὶ δογματικῆς προσχωρήσεως, τῆς ὁποίας ἀποτέλεσμα ἦτο νὰ μέμφεται τοὺς ὁμογενεῖς του ὀρθοδόξους ὅτι δὲν χρησιμοποιοῦν καὶ δὲν ἐρμηνεύουν ὀρθῶς τὰς Ἀγίας Γραφὰς (στ. 14-17).

Οἱ ἄλλοτριόφρονες οὗτοι εἶναι Λατῖνοι, διότι ὁ Ἀκροπολίτης ἐπλη-

κὺς, *ΕΕΒΣ ΜΑ'* (1974) 337-340, ἐνθα ἐκ τῶν δύο προτεινομένων χρονολογιῶν τῆς παρακειμένης ἐπ. ρις', 1310 καὶ 1315, φαίνεται (σ. 340) ὅτι τὸ ἔτος 1310 εἶναι ὁ πιθανώτερος χρόνος ἀποστολῆς αὐτῆς, ὅπερ ἐπιβεβαίω καὶ ἡ γενικωτέρα μελέτη τοῦ ἐπιστολαρίου.

(4) Πρόκειται περὶ φράσεως ἀποδιδομένης εἰς τὸν 'Αριστοτέλη ὑπὸ τοῦ ὑπομνηματιστοῦ αὐτοῦ Ἠλία (ς' αἰ.), Κατηγ. 26b CAG (= *Commentaria in Aristotelem Graeca*, edita consilio et auctoritate Academiae Litterarum Regiae Borussiae, Berolini, τόμοι I-XXIII, 1882-1904), τ. XVIII, 1,6 ὑπὸ Α. Busse 1900, ἀλλὰ καὶ ἐν τινι τῶν βίων τοῦ 'Αριστοτέλους ἀπαντᾷ ἡ ὡς ἂν φράσις καὶ ὡς ἐξῆς: *Φίλος μὲν ἀνὴρ, φίλη δὲ ἡ ἀλήθεια, ἀμφοῖν δὲ φίλον ὄντοιν, ὅσιον προτιμᾷ τὴν ἀλήθειαν* (π8. *Ἡθ. Νικ.* 1096a 16), V. Rose, *Aristotelis qui ferebantur librorum fragmenta*, Lipsiae (Teubner) 1886, σ. 433b-17. Π8. καὶ D. Karathanasis, *Sprichwörter*, München 1936, σ. 67, ἀριθμ. 117. Ἡ ὡς ἂν φράσις ἀπαντᾷ εἰς πολλοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς. Ἴδὲ π.χ. Ἀνναν Κομνηνὴν, Ἀλεξιάς ΙΔ', VII (B. Leib) ἢ Νικήταν Χωνιάτην, σ. 402⁴⁵⁻⁴⁶ (v. Dietsen) καὶ τοὺς παρὰ Καραθανάση, ἀνωτ.

ροφορήθη ὅτι ὁ παραλήπτης τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἐθεάθη πλειστάκις *συνευχόμενος φρερίοις* (στ. 26). Ἡ κακοδοξία τοῦ παραλήπτου συνίστατο εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος πλάνης αὐτῶν καὶ ἐπομένως εἰς τὴν ἀπόκλινιν ἀπὸ τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας.

Αἱ περὶ τοῦ παραλήπτου τῆς ἐπιστολῆς πληροφορίες τοῦ Ἀκροπολίτου προήρχοντο ἀποκλειστικῶς ἐκ διαφόρων μοναχῶν ὀρθοδόξων (στ. 24-25). Ἄρα ὁ παραλήπτης ἦτο γνωστός εἰς τοὺς μοναχικοὺς κύκλους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πρέπει δὲ ἀκριβέστερον νὰ ἦτο ἱερομόναχος, ἀφοῦ οἱ περὶ αὐτοῦ πληροφορήσαντες τὸν Κων. Ἀκροπολίτην ἐμαρτύρησαν ὅτι εἶδον αὐτὸν *φρερίοις συνευχόμενον* (στ. 26), ἤτοι μετέχοντα εἰς τὴν τέλεσιν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν, συμφοροῦντα ἱερατικῶς.

Πρέπει λοιπὸν νὰ ἀναζητηθῇ οὗτος μεταξὺ τῶν μελετητῶν (ἐξηγητῶν, παραφραστῶν, σχολιαστῶν)⁵ τοῦ Ἀριστοτέλους τῶν ζώντων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἰδ' αἰῶνος, οἵτινες, ἐξ ὧν γνωρίζομεν, ἀνέρχονται εἰς ἑξ, εἶναι δὲ οἱ ἑξῆς: Ὁ Μανουὴλ Ὀλόβωλος, ὁ Γεώργιος Παχυμέρης, ὁ Ἰωσήφ ὁ Φιλόσοφος (ὁ ῥακενδύτης), ὁ μοναχὸς Σοφονίας, ὁ Θεόδωρος Μετοχίτης καὶ ὁ Ἰωάννης Πεδιάσιμος⁶.

Ἐξ αὐτῶν ὁ Μανουὴλ Ὀλόβωλος, ὁ Ἰωσήφ ὁ Φιλόσοφος, ὁ μοναχὸς Σοφονίας καὶ πιθανῶς καὶ ὁ Ἰωάννης Πεδιάσιμος ἦλθον εἰς σχέσεις μετὰ τῶν Λατίνων ἐπὶ τοῦ θέματος εἰδικῶς τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος⁷. Ὁ Ὀλόβωλος (μοναχὸς Μάξιμος) ἀνεμείχθη εἰς τὸν θεολογικὸν

(5) Περί τῆς διαφορᾶς τῶν ὄρων ἐξηγητής, παραφραστής, δρ. Herbert Hunger, Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner, τόμ. 1 (1978) 25-26.

(6) Περί πάντων τούτων ὡς ἀριστοτελιστῶν, δρ. H. Hunger, ἐνθ' ἀνωτ., σσ. 37-39, μετὰ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας.

(7) Οὗτοι ὑπῆρξαν παραλήπται πραγματειῶν τοῦ Λατίνου μοναχοῦ Σίμωνος τοῦ Κωνσταντινουπολίτου, τῆς τάξεως τῶν Κηρύκων, A. Dondaine, «Contra Graecos». Premiers écrits polémiques de dominicains d'Orient, Archivum Fratrum Praedicatorum XXI (1951), 405-406. Ὁ Σίμων Κωνσταντινουπόλιτης εἶχεν ἐνδύθῃ τὸ μοναχικὸν σχῆμα πρὸ τοῦ 1261 ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τῇ 1261 κατέφυγεν εἰς Εὐρίπτον, ἐπανήλθε δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν τῇ 1299, εἰς τὸ ἱδρυθῆν ἐν Πέραν λατινικὸν μοναστήριον. Οὗτος ἐξῆσεν ἐκεῖ μέχρι περὶ τοῦ 1325. Ἀπηύθυνε τρεῖς πραγματείας περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς: α) τὸν Μαν. Ὀλόβωλον, β) τὸν νομοφύλακα Ἰωάννην, γ) τὸν μοναχὸν Σοφονίαν τετάρτην πραγματείαν ἀπηύθυνεν εἰς τὸν Ἀνδρόνικον Β'. Τὰς πραγματείας ταύτας ἔγραψε καὶ ἐπεμψεν εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει παραλήπτας πρὸ τοῦ 1299. Ὁ Ματθ. Βλάσταρις ἀνῆρσε πέμπτην πραγματείαν αὐτοῦ ἀπευθυνθεῖσαν τῷ Φιλοσόφῳ Ἰωσήφ (βλ.

ἀγῶνα ἤδη ἐπὶ Μιχαὴλ Η΄ ὡς στερρὸς ὑπέρμαχος τῆς Ὁρθοδοξίας, διὸ καὶ ἐδιώχθη, οὐδέποτε δὲ μετέστη εἰς τὸ λατινικὸν δόγμα⁸. Ὁ Ἰωσήφ ὁ Φιλόσοφος ὡσαύτως παρέμεινεν ὀρθόδοξος μέχρι θανάτου, ἀπόδειξις τὸ ὅτι κατὰ τὴν θεβαίωσιν τοῦ Θεοδ. Μετοχίτου, ἐξελέγη τετράκις οἰκουμηνικός πατριάρχης (1310, 1315, 1320, 1323)⁹. Οὗτε ὁ Ἰωάννης Πεδιάσιμος μαρτυρεῖται ὡς ἀποστάς τῆς πατρῴας πίστεως. Ἐκεῖνος ὁμως ὁ ὁποῖος συγκεντρώνει περισσοτέρας πιθανότητας νὰ ὑπῆρξεν ὁ Ἀριστοτελικὸς ἱερωμένος, ὁ ποτὲ ὑπέρμαχος τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ εἴτα λατινίσας, εἶναι ὁ ἱερομόναχος Σοφονίας.

Αἱ περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Σοφονίου εἰδήσεις δὲν εἶναι πολλαί¹⁰. Ἦδη ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τῆς παραφράσεως εἰς τὸ Περὶ ψυχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους Mich. Hayduck¹¹ θεωρεῖται πιθανὴ ἡ ταύτισις αὐτοῦ πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Παχυμέρη (Ἄνδρ. Παλ. III, 5 : II, 202, 9-14) μνημονευόμενον ὡς ἀποσταλέντα πρεσβευτὴν εἰς τὴν Δύσιν ἱερομόναχον Σοφονίαν¹². Ἡ

Π. Β. Πάσχου, Ὁ Ματθαῖος Βλάσταρης καὶ τὸ ὑμνογραφικὸν ἔργον του, Θεσσαλονίκη 1978, σσ. 95 - 99). Ἀπηύθυνε καὶ ἄλλην πραγματείαν πρὸς τὸν ὑπατον τῶν φιλοσόφων, πιθανῶς τὸν Ἰω. Πεδιάσιμον (A. Dondaine, ἔνθ' ἄνωγ.).

(8) Περὶ τοῦ Μανουὴλ Ὀλοβώλου (μοναχοῦ Μαξίμου, περίπου 1245-πρώτῃ δεκαετίᾳ τοῦ 18' αἰῶνος) δρᾷ ὡσαύτως Karl Krumbacher, Byzantinische Literaturgeschichte², München 1897, σσ. 770-773· M. Treu, Manuel Holobolos, BZ 5 (1896) 538-559· Ε. Σιδερίδου, Μανουὴλ Ὀλοβώλου Ἐγκώμιον εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Η΄ τὸν Παλαιολόγον, ΕΕΒΣ Γ' (1926) 168 - 191· L. Previaie, Un panegirico inedito per Michele VIII Paleologo, BZ 42 (1943 - 1949) 1-48· H. Hunger, Von Wissenschaft und Kunst der frühen Palaeologenzeit, JÖBG 8 (1959) 150· H. G. Beck, Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich, München 1959, σ. 704.

(9) Δὲν ἀπεδέχθη ὁμως τὴν ἐκλογὴν τῆς Συνόδου καὶ παρέμεινε μοναχός. M. Treu, Der Philosoph Joseph, BZ 8 (1899) 24, 31-26, 30.

(10) Περὶ τοῦ ἔργου του ὡς ἀριστοτελικὸ ἄγνωστον ὅτι εἶχε συντάξει ὑπομνήματα εἰς τὰ ἐξῆς ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους: Κατηγορίας, Σοφιστικὸς ἐλέγχος, Περὶ ψυχῆς, Μικρὰ Φυσικά, Ἠθικά, Φυσικά, Μετὰ τὰ Φυσικά. Τῶν τριῶν πρώτων, ἦτοι τῶν ὑπομνημάτων εἰς τὰς Κατηγορίας, τοὺς Σοφιστικὸς ἐλέγχους καὶ τὸ Περὶ ψυχῆς ἡ πατρότης ἀμφισβητεῖται. Ἐκ τούτων ἔχουν ἐκδοθῇ τὰ ὑπομνήματα εἰς τὸ Περὶ ψυχῆς (ἐν CAG τόμ. XXIII, 1), εἰς τὰς Κατηγορίας (ἐν CAG, τόμ. XXIII, 2), εἰς τοὺς Σοφιστικὸς ἐλέγχους (ἐν CAG, τόμ. XXIII, 4). Πβ. D. Harlfinger, Die Textgeschichte der pseudoaristotelischen Schrift Περὶ ἀτόμων γραμμῶν, Amsterdam 1971, σσ. 44, 343, καὶ H. Hunger, Literatur, σσ. 26, 58.

(11) Mich. Hayduck, Sophoniae in libros Aristotelis de Anima paraphrasis, Bero- lini 1883 (= CAG XXIII/1-2), σ. V, σημ. 2.

(12) Βλ. καὶ F. Dölger, Regesten, 4, σ. 18, ἀρ. 2156a καὶ A. E. Laiou, Con-

ὑπόθεσις αὕτη ἐγένετο ἀσπαστὴ ἀναντιρρήτως μετὰ ταῦτα¹³. 'Ο Σοφονίας ἀπεστάλη ἐντολῇ τοῦ αὐτοκράτορος 'Ανδρονίκου Β' τοῦ Παλαιολόγου, μετὰ τοῦ Leo de Regio, κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1294 εἰς Νεάπολιν ὡς πρέσβυς πρὸς τὸν Κάρολον Β' d'Anjou. Σκοπὸς τῆς πρεσβείας ἦτο νὰ κατανεύσῃ ὁ Κάρολος, ἵνα δοθῇ ὡς σύζυγος εἰς τὸν Μιχαὴλ Θ', υἱὸν τοῦ 'Ανδρονίκου Β', ἡ Αἰκατερίνα de Courtenay, κληρονόμος τῶν δῆθεν λατινικῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. 'Η ὡς ἄνω πρεσβεία ἀτυχήσασα παρετάθη μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ 1296¹⁴.

Κατὰ τὴν σχεδὸν ἐπὶ δύο ἔτη παραμονὴν του ἐν τῇ Δύσει σχετίζεται πρὸς πολλοὺς τῶν ἐκεῖ πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἡγετῶν. 'Ἦδη τὸ 1294, ὀρθόδοξος ὢν, συνεζήτει ἐν Εὐρίπῳ, καθ' ὁδὸν πρὸς Νεάπολιν τῆς 'Ιταλίας, μετὰ τοῦ Λατίνου μοναχοῦ Σίμωνος Κωνσταντινουπολίτου καὶ ἐνεφάνιζεν εἰς αὐτὸν χωρία καὶ ἔργα τῶν Πατέρων, ὡς τοῦ Μ. Βασιλείου, πρὸς στήριξιν τῶν θέσεων τῶν 'Ορθοδόξων. Βλέπομεν μάλιστα ὅτι βραδύτερον ὁ Σίμων πέμπει αὐτῷ ἐπιστολήν, ὅπως ἀναιρέσῃ τὰς ἀπόψεις αὐτοῦ σχετικῶς πρὸς τι χωρίον τοῦ Μ. Βασιλείου. 'Εν ἀρχῇ μάλιστα τῆς ἐπιστολῆς ἀπευθύνεται εἰς αὐτὸν μετὰ σεβασμοῦ καὶ φιλίας: *«Τῷ σοφωτάτῳ εὐθρήσκῳ ἀνδρὶ τῷ ἡγαπημένῳ μοι ἐν Κυρίῳ πατρὶ κυρῷ Σοφωνίᾳ»* (sic)¹⁵.

'Ὡς ἐλέχθη, ὁ παραλήπτης τῆς ἐπιστολῆς τοῦ 'Ακροπολίτου ὑπῆρξεν ὑπέρμαχος τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, προσεχώρησεν ὁμως κάποτε εἰς τοὺς λατινόφρονas. 'Η εἶδησις αὕτη εἶναι δυνατόν νὰ εὕρῃ ἐφαρμογὴν ἐπὶ τοῦ ἱερομονάχου Σοφονίου, διότι οὗτος κατὰ τὰ ἔτη 1294-6 ἐξ αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ τῆς πρεσβείας εἶναι φανερόν ὅτι ἐγνωρίσθη καὶ πρὸς τὸν οἶκον τῶν 'Ανδεγαυῶν καὶ πρὸς τὴν Αἰκατερίναν de Courtenay. Πρέπει δὲ νὰ εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν μαρτυρούμενον κατὰ τὰ ἔτη 1307-10 συνωμότην Σοφονίαν (Σωφρονίαν κατ' ἐσφαλμένην γραφήν), ὅστις ἀναμένει εἰς τὴν 'Ανατολήν

stantinople and the Latins. The Foreign Policy of Andronicos II (1282-1328), Cambridge Mass. 1972, σσ. 50 - 54.

(13) Π6. S. G. Mercati, Lettera del monaco Sofonia al filosofo Giuseppe, Studi Bizantini I (1924) 116-172 = τοῦ αὐτοῦ, Collectanea Byzantina, I, σσ. 343 - 347, καὶ R. Walter, Ein Brief an Makarios, den Metropolit von Philadelphia, JOB 22 (1973) 226.

(14) Βλ. ἀνωτ. σημ. 12.

(15) H. Laemmer, Scriptorum Graeciae orthodoxae bibliotheca selecta, I, Freiburg 1864, σ. 121, σημ. 2, καὶ S. Mercati, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 169, σημ. 1. Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ταύτης δὲν ἔχει εἰσέτι ἐκδοθῇ πλήρως.

τὸν Κάρολον de Valois, σύζυγον τῆς Αἰκατερίνης de Courtenay, ὡς νόμιμον βασιλέα. Τοῦτου σώζεται καὶ ἐπιστολὴ πρὸς αὐτόν¹⁶.

Τὸ λόγιον ὕφος τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, ἡ γνῶσις τῶν κατὰ τὴν Δύσιν πραγμάτων, ἡ εὐκολία πιθανολογουμένης μεταβάσεως εἰς «Φραγγίαν», ὡς διαλαμβάνεται ἐν τῇ ἐπιστολῇ, ἐτι δὲ καὶ ἡ ἀνάμειξις εἰς τὴν συνωμοσίαν τοῦ φρὰ Σίμωνος, παλαιοῦ φίλου τοῦ Σοφονίου (ὡς φαίνεται ἐν ἐτέρᾳ ἐπιστολῇ τοῦ ὡσαύτως συνωμότου Κωνσταντίνου Δούκα Λιμπιδάρη), ὁδηγοῦν εἰς τὴν ταύτισιν πρὸς τὸν ἔχοντα ἤδη πεῖραν τῆς Δύσεως καὶ τῶν εἰρημένων προσώπων ἱερομόναχον Σοφονίαν τοῦ 1294-6.

Ἐπομένως ἔχομεν πρὸ ἡμῶν λόγιον ἱερομόναχον κινούμενον εἰς τὴν Δύσιν διὰ πολιτικούς λόγους, συζητοῦντα δὲ καὶ μετὰ πνευματικῶν στελεχῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας τὸ θέμα τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ προβάλλοντα τὰς θέσεις τῶν ὀρθοδόξων, δεχόμενον ὁμῶς καὶ τὰς ἐγγράφους ἀντιρρήσεις ἐπ' αὐτῶν τῆς λατινικῆς παρατάξεως (πθ. τὰ ὅσα λέγει ὁ Dondaine περὶ Σίμωνος Κωνσταντινουπολίτου, βλ. ἀνωτέρω σημ. 7). Κάποτε οὗτος ἐνεκα πολιτικῆς τοποθετήσεως γίνεται ὁπαδὸς ἐν τῇ Ἀνατολῇ τῆς λατινικῆς πολιτικῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀποδοχὴ τῶν δυτικῶν σχεδίων δὲν ἀπέχει καὶ πολὺ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ τοῦ λατινικοῦ δόγματος (πθ. Δημ. Κυδώνην, Βησσαρίωνα κ.ἄ.), δὲν εἶναι δύσκολον νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι ὁ Σοφονίας οὗτος θεολογικῶς μετέστη εἰς τοὺς Λατίνους (πλασματικῶς ἢ πραγματικῶς εἶναι ἄλλο θέμα). Οὗτος εἶναι ὁ λατινόφωνον παραλήπτης τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κ. Ἀκροπολίτου. Κακῶς δὲ μέχρι τοῦδε ἀπεκαλεῖτο ἀπλῶς μοναχός, διότι καὶ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀκροπολίτου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς προσφωνήσεως τοῦ Σίμωνος ἀποδεικνύεται ὅτι ἦτο ἱερομόναχος.

Συζητητέα εἶναι, νομίζω, καὶ ἡ περίπτωσις προσεγγίσεως τοῦ ἀριστοτελικοῦ Σοφονίου ἀρχικῶς πρὸς τὸν *Θωμισμόν*, ὁπότε μέσφ αὐτοῦ μετέστη εἰς τὴν Δυτικὴν Θεολογίαν καὶ πιθανῶς κατέστη ὁ πρῶτος ἐν Ἀνατολῇ *Θωμιστής*¹⁷.

(16) H. Constantinidi-Bibicou, Documents concernant l'histoire byzantine déposés aux archives nationales de France, Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier I, Athènes 1956, σσ. 125-126.

(17) Λεπτομερέστερον τὰ περὶ τῆς πνευματικῆς τοποθετήσεως αὐτοῦ πρέπει νὰ μελετηθοῦν μετὰ τὴν πλήρη ἐκδοσιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ.

Ἡ χρονολογικὴ τοποθέτησις τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τοῦ Κ. Ἀκροπολίτου εἰς τὸ ἔτος 1310 καὶ ἡ περιεχομένη ἐν αὐτῇ εἴδησις περὶ τῆς μεταστροφῆς τοῦ Σοφονίου εἰς τὸ λατινικὸν δόγμα ἐπιτρέπει, νομίζω, νὰ προσδιορισθῇ ἀσφαλῶς τὸ χρονικὸν διάστημα καθ' ὃ ἐγράφη καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ μοναχοῦ Σοφονίου πρὸς τὸν Ἰωσήφ τὸν Φιλόσοφον¹⁸. Ὁ Mercati τοποθετεῖ τὸ ὥς ἄνω διάστημα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1307-1325, ἔτη καθ' ἃ ὁ Ἰωσήφ εὐρίσκετο ἐν Κωνσταντινουπόλει¹⁹.

Διὰ τῆς ἐν λόγῳ ἐπιστολῆς ὁ Σοφονίας συνιστᾷ Ἰωάννην τινὰ φίλον αὐτοῦ τῷ Ἰωσήφ καὶ παρακαλεῖ αὐτόν, ὥς ἰσχύοντα αὐτόθι τοῖς πράγμασι καὶ δυνάμενον ἡμεροῦν τύχην τῷ ἔχοντι ἀγριαίνουσιν νὰ ἔλθῃ ἄρωγός τοῦ Ἰωάννου. Ὁ Σοφονίας διέμενε τότε ἐν *Θετταλία*. Ἄν ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶχε γραφῇ πρὸ τοῦ 1310, ἔτους καθ' ὃ εἶχεν ἤδη δεχθῇ τὸ λατινικὸν δόγμα, θὰ ἠδύνατο νὰ ἀπευθύνῃ ταύτην εἰς πρόσωπα ἐξ Ἰσου φιλικὰ καὶ μᾶλλον ἰσχύοντα τοῦ Ἰωσήφ, ὥς ἦτο αὐτὸς οὗτος ὁ Κωνσταντῖνος Ἀκροπολίτης μέγας Λογοθέτης ἀπὸ τοῦ 1296. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἀναφερόμενα ἐν τῇ ἐπιστολῇ περὶ τῆς καταστάσεως αὐτοῦ: *εἰ δέ σοι διηγούμενος τὰ φίλου Τελχίσιν ἐντετυχηκέναι τοῦτον καὶ Λαιστρυγόσι καὶ Κύκλωσιν ἰσχυρίζεται, μὴ θαυμάζης, τὸν γὰρ ἀνθρώπινον βίον τραχὺν εἶναι καὶ γέμειν ἀκανθῶν πολλοὶ τῶν ποιητῶν καὶ λογογράφων ὑπέμνησαν τί ἄλλο μαρτυροῦν εἰ μὴ τὴν δύσκολον θέσιν, εἰς ἣν εἶχε περιέλθει ἔναντι τῶν πάλαι φίλων αὐτοῦ ὀφειλομένην εἰς τὴν νέαν του τοποθέτησιν; Ἄρα ἡ ἐπιστολὴ αὕτη πρὸς τὸν Ἰωάννην πρέπει νὰ ἐγράφη μετὰ τὸ 1310 καὶ πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωσήφ, ἂν δεχθῶμεν ὅτι μετὰ τὸ 1323 δὲν ἐγκατέλειπεν οὗτος τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Οὕτως ἔρχεται καὶ ἡ πληροφορία τῆς ἐπιστολῆς ταύτης περὶ τῆς δεινῆς θέσεως, εἰς ἣν εἶχεν ἤδη περιέλθει ὁ Σοφονίας, ὅτε συνέτασεν αὐτήν, νὰ ἐπιθεβαιώσῃ τὸν ταυτισμὸν τοῦ ἱερομονάχου Σοφονίου πρὸς τὸν ἱερομόναχον Σοφονίαν (ἢ Σωφρονίαν) μετέχοντα τῆς συνωμοσίας τῶν ἐτῶν 1307-1310.*

(18) Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἧς ἡ ἐπιγραφή: «Τοῦ μοναχοῦ Σοφονία πρὸς τὸν Φιλόσοφον κύριον Ἰωσήφ», ἐξέδωκεν ὁ S. Mercati, *ἐνθ'* ἄνωτ., σ. 172.

(19) *Ἐνθ'* ἄνωτ., σ. 171. Ὡς πρὸς τὸν χρόνον παραμονῆς τοῦ Φιλοσόφου Ἰωσήφ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄλλοι ἄλλα ὑποστηρίζουν. Νομίζω ὅμως ὅτι αἱ τέσσαρες ἀνωτέρω περιπτώσεις τῆς προσκλήσεως τοῦ Ἰωσήφ εἰς τὴν πατριαρχίαν κατὰ τὰ ἔτη τῆς παραμονῆς αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποτελοῦν ἀσφαλῆ κριτήρια διὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦ χρόνου τοῦτου.

Ἡ συνωμοσία αὕτη, ἐξυφανθεῖσα ὑπὸ προσώπων συνδεθέντων μυστικῶς μετὰ τοῦ λατίνου ἡγεμόνος Καρόλου de Valois, συζύγου τῆς Αἰκατερίνης de Courtenay, ἀνταπαιτητοῦ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως σχεδιάζοντος σταυροφορίαν κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἀποσκοποῦσαν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Μικρασίας ἀπὸ τοὺς Τούρκους, τελικῶς δὲν ἐπέτυχε²⁰.

Οὐδέποτε δὲ ἦλθεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Κάρολος de Valois ὡς ἀνέμενεν ὁ Σοφονίας γράφων ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ: *ἡμεῖς δὲ εὐχόμεθα εἶτε ἐν τοῖς τῆς Φραγγίας μέρεσιν εἶτε ἐν τοῖς τόποις τούτοις ἰδεῖν σε καὶ προσκυνῆσαι σε*²¹. Πιθανῶς ὁ Σοφονίας ἐπραγματοποίησε τὸ εἰς Φραγκίαν (δεύτερον) ταξίδιον αὐτοῦ μετὰ τὸ 1308 καὶ ἴσως τότε διατρίψας ἐν τῇ Δύσει ἐλατίνισε.

Κατωτέρω ἐκδίδεται τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ριγ' τοῦ Κωνσταντίνου Ἀκροπολίτου.

(20) Α. Ε. Λαίου, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 212-220, 341-343, βλ. καὶ Λ. Μανρωτίου, La fondation de l'empire Serbe. Le Kralj Milutin, Θεσσαλονίκη 1978, σσ. 63-65. Ἐκ τῶν πεμφορισθῶν ἐπιστολῶν πέρα τῆς τοῦ Σοφονίου ἐσώθησαν τέσσαρες ἑτεραι, ἐξ ὧν αἱ δύο γεγραμμέναι εἰς δημῶδη Ἑλληνικὴν μετὰ πολλῶν σφαλμάτων καὶ μεταφράσεως εἰς τὴν Λατινικὴν (τοῦ Ἰωάννου Μονομάχου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Λιμπιδάρη) καὶ αἱ λοιπαὶ δύο μόνον εἰς τὴν Λατινικὴν (ὁμοίως τοῦ Μονομάχου καὶ τοῦ Λιμπιδάρη). Ἐκδοσις τῶν ἑλληνικῶν τελευταία ἡ ὑπὸ τῆς Η. Constantinidi-Bibicou, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 119-132, τῶν δὲ δύο λατινικῶν ἡ ὑπὸ τῆς Α. Ε. Λαίου, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 341-343.

(21) Η. Constantinidi-Bibicou, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 126.

Cod. Ambr. H 81 sup. (gr. 442)

f. 314^r «Φίλος μέν» φησιν «ὁ ἀνὴρ, φιλέτερα δὲ ἡ ἀλήθεια». ὅστις δὲ φησιν
 οἶσθα πάντως, οὐκ ἀγνοεῖς περὶ πλείστου τοὺς ἐκείνου λόγους ἀρχῆθεν
 ποιούμενος καὶ τούτοις εἰ καὶ τις ἄλλος προστετηκώς. εἰ τοίνυν δὴ καὶ
 αὐτὸς φίλος ὢν τοῦ φίλου προθήσομαι τὴν ἀλήθειαν, οὐχ ὅπως ὑποκεί-
 5 σομαι μέμψει παρὰ φαῦλον τὴν φιλίαν τιθέμενος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐπι-
 νεθήσομαι καὶ παρ' εὐγνώμοσι κριταῖς φίλος οὐ τὴν φιλίαν ψευδόμενος
 λογισθήσομαι.

Ἦκουσταί μοι τὴν ἡμετέραν καταλιπόντα – καὶ οὐκ αἰτιῶμαι μι-
 κροψυχίας σε τὸν φιλόσοφον, οὐ γὰρ κατὰ τοὺς Στωικοὺς τὸν ἔτι σῶμα
 10 παθητὸν περιεκείμενον βιάζω ζῆν ἀπαθῶς, ὅτι μὴδ' ἐπὶ τῆς θεωρίας
 μένειν ἀεὶ δυνατόν ἡγῆμαι νοῦν ὅλη συνισχημένον καὶ γενητὸν κατασπώ-
 μενον σώματι, ἀλλὰ καὶ πολλὴν σφὼν καταγινώσκω τοιαῦτα κομπαζόν-
 των εὐθελιαν οὐχ ἥτιον ἢ <τῶν> σῶμα τὴν ψυχὴν ἀποφαινομένων πνεῦμα
 ἐνθερμον καὶ διάπυρον – Ἦκουσταί μοι γοῦν ἐπ' ἄλλοδαπῆς σε γενόμε-
 f. 315^r νον καὶ ἄλλοτρι ῥόφρῳσι συγγενόμενον ἐκείνοις μὲν ἀνευθιριάστως ὁμο-
 δοξεῖν, ἡμῶν δ' ἀμαθίαν καταγινώσκειν ὡς ταῖς τῶν ἀγίων οὐκ ἐπιθό-
 λως ἐπιβατεούντων γραφαῖς. τὴν μὲν δὴ πρώτην αὔρας τὸν λόγον φέρειν
 ἀφήκαμεν, ἐπεὶ δὲ καὶ δεύτερος ἀπαγγέλλων ἦκε ταῦτά, οὐκέτι μοι οὐδ'
 οὗτος ἀληθεύειν δόξας οὐκ ἡξιώθη κλήσεως, οὐκ ἡρωτήθη «τίνα ταῦθ'
 20 ᾧ φῆς, ἀνθρώπε; αὐτόπτης αὐτήκοος τουτωνὶ γέγονας;» τὰ συνήθη δὴ
 ταῦτα κἀπὶ ταῖς καινότεραις τῶν ἀγγελιῶν τοῖς ἀκούουσι προφερόμενα,
 ἀλλὰ παρωράθη μοι καὶ οὗτος ὡς ψευδῇ θάζων καὶ λέγων ᾧ βούλεται,
 τοῦθ' ὃ τοὺς πλείους τῶν ἀνθρώπων φιλεῖν οἶδαμεν. ἐπεὶ δ' ἄλλος μετ'

1 φίλος-ἀλήθεια: Π6. ἀνωτ., σημ. 4.

9-10 οὐ γὰρ-ἀπαθῶς: Π6. π.χ. τὸν Διογ. Λαέρτ. VII, 117, διαλαμβάνοντα περὶ Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως (φασὶ δὲ καὶ ἀπαθῆ εἶναι τὸν σοφὸν διὰ τὸ ἀνέμππττον εἶναι).

10-12 μὴδ' ἐπὶ-σώματι: Π6. Πλάτ. Πολ. 519a-b.

13 σῶμα-ἀποφαινομένων: Π6. Ἀριστ. Περί ψυχῆς 414a 19-21.

14 ἐνθερμον: Π6. Ἀριστ. Περί ψυχῆς 416b 29 (πᾶν ἐμψυχον ἔχει θερμότητα).

- ἄλλον καὶ μεθ' ἑτερον ἑτερος, πάντες τοῦ μοναδικοῦ τυγχάνοντες τάγμα-
 25 τος, εὐλαθείας ἀντιποιοῦμενοι καὶ δοκοῦντες ἀσπάξασθαι τὴν ἀλήθειαν,
 ἰδεῖν σε φρερίοις συνευχόμενον ἔφασαν – τὸ γὰρ δὴ καὶ συνεσθίειν ἀθε-
 μίτων γενομένοις τί καὶ πόσον ἐστὶ πρὸς ταῦτα; – καὶ γε τῶν ἡμετέρων
 30 σὺν ἐκείνοις καταμωκωμένου πιθέσθαι διισχυρίσαντο, μέσῃν ἐδόχθην
 τὴν καρδίαν καὶ ἄλλος ὥς εἰπεῖν. ἐξ ἄλλου γενομένος, ὦ, οἶον ἢ τῶν
 30 Ῥωμαίων πέπονθεν, ἀνεβόησα, ὁ πολὺς τὴν σοφίαν τὴν τε ἡμετέραν καὶ
 τὴν ποτὲ ἡμετέραν, ὁ τὴν ἀρετὴν οὐχ ἥττον ἢ τὸν λόγον θαυμάσιος, ὁ
 τῶν ἡμετέρων πρόβολος τοῖς ἐναντίοις προσρueis καθ' ἡμῶν ἔστραπται
 οὐχ οὕτω δεινὰ πεπόνθεσαν Ἀθηναῖοι Θεμιστοκλέους τῷ βασι-
 f. 315 λεῖ προστεθέντος Περσῶν, ὡς τότε ἔγωγε τῆς φήμης τῆσδε πίστιν
 35 λαβὼν οὐκ ἀγωνιάσας κατ' ἐκείνους – μὴ οἱ ἠθεῖη τις τοῦτο ποτε μηδὲ
 πτοῖαν τὸ περὶ ἐμὲ πάθος νομίσειεν· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐξ ἴσων τρόπων τὰ
 τῆς ἀνδρίας ἐκείνοις τε καὶ ἡμῖν – ἀλλ' ἐπὶ τῷ παραδόξῳ σχετιλίας τοῦ
 πράγματος καὶ δυσφορήσας οἷς περιωνύμου μὲν ἡμεῖς ἀνδρὸς ἐστερήθη-
 40 μεν, οἱ δ' ἐναντίοι δι' οὐπὲρ ἔσχον τῶν ἡμετέρων κατακαυχῆσονται.
 Ὅτι δ' οὐ δειλὰνδρήσαντι τὰ τῆς δυσφορίας ξυμπέπτωκε δῆλον
 οὕτω ποιήσομαι· ἐρήσομαί σε, σοφώτατε, καὶ ἀπόκριναί· ἔστιν ὀρθὰ
 φρονεῖν τὸν ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι
 φάσκοντα, ἐκ πατρὸς εἰρηκότος ἐκπορεύεσθαι τοῦ υἱοῦ, τοῦ κυρίου καὶ
 σωτῆρος ἡμῶν, τοῦ τῆς Τριάδος ἐνός, τοῦ τὴν Τριάδα τοῖς ἀνθρώποις
 45 γνωρίσαντος καὶ ὡς ἔχει τὰ κατ' αὐτὴν ἀνακαλύψαι θελήσαντος; ἐπεὶ δὲ

- 26 φρερίοις συνευχόμενον: Τὸ συνεχέσθαι αἰρετικοὺς ἀπαγορεύουν οἱ κανό-
 νες με' καὶ ξδ' τῶν ἀγ. Ἀποστόλων. Φρέριοι ὀνομάζοντο (κατὰ τὸν R.-J. Loe-
 nertz, Démétrius Cydonès Correspondance, τομ. II, Città del Vaticano 1960, σ. 57,
 σχόλιον εἰς τὴν ἐπιστολὴν 185,3 τοῦ Κυδωνίου) οἱ Sacerdotes Ordinis Fratrum aut
 Minorum aut Praedicatorum. Εἰς τοὺς Praedicatores ἀνήκεν, ὡς ἐλέχθη ἀνω-
 τέρῳ, καὶ ὁ λατῖνος μοναχὸς φρά Σίμων Κωνσταντινουπολίτης, ὁ συνδεθεὶς μετὰ τοῦ
 Σοφονίου καὶ πιθανῶς παρασύρας αὐτὸν εἰς τὸν λατινισμόν.
 26-27 συνεσθίειν-γενομένοις: Π8. τὸν πα' κανόνα τοῦ Μ. Βασιλείου (... ἀθεμί-
 των τινὼν γευσάμενοι τῶν ἐν τοῖς εἰδώλοις τοῖς μαγικοῖς προσερχθέντων αὐτοῖς... καὶ
 ἀψάμενοι τραπέζης τῶν δαιμονίων...) καὶ τὸν γ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου.
 30-31 τὴν-ἡμετέραν: Π8. Γρηγ. Θεολ. λόγ. ια', 1: PG 35, 832B.
 33-34 Θεμιστοκλέους-Περσῶν: Περὶ τοῦ Θεμιστοκλέους καταφυγόντος εἰς τὸν
 μέγαν βασιλεῖα τῶν Περσῶν 8λ. Πλουτάρχου, Θεμιστοκλῆς 124e κέξ.
 42-44 ἐκ πατρὸς-σωτῆρος ἡμῶν: Π8. Ἰω. ιε' 26.

καὶ ξύμβολον εὐσεβείας πρὸς τῶν μακαρίων ἐκείνων καὶ θεοπνεύστων
 ἀνδρῶν ἔσχομεν, τῶν ἐγγυτέρω Χριστοῦ καὶ τῆς πρώτης πίστεως κατὰ
 τὸν πολὺν ἐν θεολογίᾳ φάναι Γρηγόριον, καὶ τὸ σύμβολον ἐκ πατρὸς
 ἐκπορεύεσθαι οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παραδέδωκε,
 50 τίς οὐκ ἀπονενοημένον τὸν καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τολμῶντα
 λέγειν ἡγήσαιτ' ἂν ἢ τίς εὖ φρονῶν συμφωνεῖν αὐτῷ δέξαιτο; τὸ δὲ καὶ
 καθυποβαλεῖν ἀναθέματι τοὺς ἔλλειψιν ἢ προσθήκην ποιησομένους ἐπὶ τῷ
 τῆς Ὁρθοδοξίας τούτῳ συνθήματι τίνα τῶν Χριστιανῶν οὐχὶ θροή-
 f. 316^r σσει καὶ τοῖς ὁροῖς σφῶν ἐμμένειν ἡ καταναγκάσειεν, ὥς μὴ ὑπὲρ τὰ
 55 ἐσκαμμένα τὸ τοῦ λόγου πηδᾶν ἢ τὸ τῆς Γραφῆς προσφύεστερον εἰπεῖν
 μὴ μεταίρειν ὅρια πατέρων ἀποτολμᾶν;

Ταῦτά γε ὥς ἐν βραχεῖ δεδηλώκαμεν διδόντες κατὰ τὴν Σολομών-
 τειον ὑποθήκην ἀφορμὴν τῷ σοφῷ, ὥς σοφώτερος σεαυτοῦ γένοιτο, καὶ
 ἡμῖν τοῦτο δηλώσας τὸ πολὺ τῆς δυσφορίας διασκεδάσειας. εἰ δ', ὃ μὴ
 60 γένοιτο, τῇ περὶ λόγους ἰσχύϊ θαρρήσας ὑπερηγορήσαι τοῦ ἐκφύλου ἐξ-
 ενεχθῆς δόγματος, εὐρήσεις, ἴσθι, τὸν ἀντεροῦντά σοι. μαχοῦμαι καὶ
 γὰρ ὥς ἐχθρὸς ὁ τέως φίλος ἐχθρῷ καὶ τῆς ἀληθείας συναραμένης
 στήσομαι καθ' οὐπὲρ οὐ θούλομαι περιφανὲς ὅτι καὶ διάσημον τρόπαιον.
 ἀλλὰ μοι τὰ κατὰ γνῶμην εἴθε γνωρίσειας καὶ τὰ τῆς φήμης διασκεδά-
 65 σας τὸν φίλον μένειν αὐθις φίλον στηρίζεις.

58 σεαυτοῦ ex ἐαυτοῦ 65 στηρίζεις ex στηρίζας

46-47 τῶν μακαρίων-ἀνδρῶν: Τῶν ρν' πατέρων τῆς Β' ἐν Κωνσταντινουπόλει οἰ-
 κουμενικῆς Συνόδου.

47-48 τῶν ἐγγυτέρω -Γρηγόριον: Βλ. Γρηγ. Θεολ. λογ. ια', 6: PG 35, 840C
 (ὁμολογούμεν... τὴν καλὴν παρακαταθήκην τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ἐγγυτέρω
 Χριστοῦ καὶ τῆς πρώτης πίστεως).

51-53 τὸ δὲ-συνθήματι: Π6. τὸν. ζ' κανόνα τῆς Γ' οἰκουμενικῆς Συνόδου.

54-55 ὑπὲρ-πηδᾶν: E. L. Leutsch-F. G. Schneidewin, Corpus paroemio-
 graphorum graecorum, τομ. I, σ. 224, 67.

55 Γραφῆς: Π6. Παρ. κθ' 28.

57-58 Σολομώντειον ὑποθήκην: Π6. Παρ. θ' 9.